

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
ПРИХОДЬКА МАКСИМА КОСТЯНТИНОВИЧА на тему
**«Управління еколого-економічною безпекою в системі розвитку
аграрних підприємств»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент»

Актуальність теми дослідження. Безпека функціонування аграрних підприємств набула нового змісту внаслідок одночасного посилення економічних, екологічних, ресурсних та інституційних загроз. Традиційне розуміння безпеки переважно пов'язувалося із захистом фінансових інтересів, збереженням майна, стабільністю виробництва та протидією зовнішнім ризикам. Однак специфіка аграрної діяльності вимагає врахування того, що її економічна результативність безпосередньо залежить від стану природного середовища, родючості ґрунтів, доступності водних ресурсів, біологічних циклів і кліматичних умов. Порушення цієї залежності створює загрози, наслідки яких можуть проявлятися із часовим лагом і залишатися непомітними під час оцінювання лише поточних фінансово-економічних показників.

Сучасна практика засвідчує недостатність підходів, за яких управління безпекою зводиться до ідентифікації загроз, розрахунку окремих індикаторів або усунення вже сформованих відхилень. Для аграрних підприємств принципове значення має своєчасне виявлення порушень у співвідношенні економічних, ресурсних та екологічних параметрів, які ще не призвели до очевидного погіршення результатів, проте формують передумови майбутньої нестабільності. Отже, об'єктом управлінської уваги мають бути не тільки наслідки реалізації ризиків, а й умови, за яких підприємство втрачає здатність підтримувати безпечний режим функціонування.

Гострота цієї проблеми істотно зросла під впливом воєнних дій. Руїнування матеріально-технічної бази, забруднення й пошкодження земель, мінування територій, порушення логістики, дефіцит ресурсів, скорочення площ сільськогосподарського використання та нестабільність ринків змінили структуру загроз аграрному бізнесу. Їх вплив не обмежується поточними збитками, оскільки створює довготривалі ризики для відновлення виробничого потенціалу та збереження природної основи аграрного виробництва. За таких обставин управління еколого-економічною безпекою має бути адаптивним, превентивним і пов'язаним зі стратегічними рішеннями щодо розвитку підприємства.

Водночас у науковій літературі економічні та екологічні складові безпеки нерідко досліджуються відокремлено, а запропоновані методики не завжди дозволяють оцінити характер їх взаємного впливу. Недостатньо опрацьованими залишаються питання визначення допустимих параметрів функціонування, урахування різночасовості економічних та екологічних ефектів, організаційного поєднання оцінювання, планування, контролю й адаптації управлінських рішень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної діяльності кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету в межах фундаментальної теми «Стратегічні засади розвитку систем управління інноваційно-інвестиційною та господарською діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (номер державної реєстрації 0122U201108).

Наукові результати дисертації логічно імплементуються у дослідження, присвячені удосконаленню стратегічного управління суб'єктами господарювання, та конкретизують їх щодо забезпечення еколого-економічної безпеки аграрних підприємств. У роботі розроблено комплекс теоретичних, методичних і прикладних положень, спрямованих на підвищення ефективності управлінських рішень, адаптивності систем управління та забезпечення довгострокової стійкості розвитку аграрних підприємств в умовах сучасних викликів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Ступінь обґрунтованості основних наукових положень дисертаційної роботи не викликає сумнівів. Автором послідовно вибудовано логіку дослідження: від уточнення теоретичних засад управління еколого-економічною безпекою до розроблення методичних підходів, аналітичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо їх реалізації. Усі сформульовані висновки базуються на результатах проведених досліджень і безпосередньо впливають із виконаних аналітичних розрахунків.

Достовірність одержаних результатів забезпечується використанням сучасних методів наукового пізнання, значного масиву статистичних даних, офіційної інформації органів державної влади, міжнародних організацій та інших достовірних джерел інформації. Обраний методичний інструментарій відповідає меті й завданням дослідження та дозволив отримати результати, що характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю та науковою переконливістю.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів. Новизна представленої дисертації визначається зміною самої логіки дослідження еколого-економічної безпеки аграрних підприємств. У роботі безпека розглядається не як кінцевий стан, що може бути зафіксований через набір результативних показників, а як керований процес підтримання допустимих параметрів функціонування підприємства. Це дозволило автору вийти за межі поширеного діагностичного підходу та зосередити увагу на умовах виникнення й накопичення внутрішніх дисбалансів.

Центральним науковим здобутком є підхід до оцінювання еколого-економічної безпеки, заснований на визначенні ступеня узгодженості економічних, ресурсних та екологічних параметрів. Його новизна полягає у

тому, що безпечність функціонування оцінюється не лише за величиною досягнутих показників, а й за наближенням параметрів до критичних меж. Урахування порогових значень і часової невідповідності між економічним результатом та екологічними наслідками підвищує прогностичний характер оцінювання і створює підстави для превентивного управлінського впливу.

Важливим внеском у розвиток методичного забезпечення є запропонований порядок оцінювання адаптації аграрних підприємств до екологічної політики Європейського Союзу. Автором здійснено перехід від загального зіставлення діяльності підприємств з окремими екологічними вимогами до комплексного визначення їх готовності працювати в умовах європейських регуляторних і ринкових орієнтирів. Методичний інструментарій охоплює формування відповідних індикаторів, їх приведення до зіставного вигляду та узагальнення результатів у комплексній оцінці.

Наукової новизни набули положення, пов'язані зі стратегічним плануванням безпеки фермерських господарств. Поєднання стратегічного вибору, бюджетування, календарного планування, прогнозування та інструментів теорії ігор дозволяє враховувати обмеженість ресурсів, альтернативність управлінських рішень і конфліктність економічних та екологічних цілей. Це підсилює практичну спроможність механізму та відрізняє його від моделей, побудованих переважно на послідовному виконанні стандартних процедур планування.

Системний характер результатів виявляється у розробленні багатовимірної організаційно-економічної моделі управління. Модель охоплює не тільки цільові показники, а й бізнес-процеси, ресурсне забезпечення, виконавців та часову послідовність реалізації управлінських заходів. Завдяки цьому еколого-економічна безпека включається у загальну архітектуру управління підприємством і пов'язується з реальними організаційними процедурами.

Новим змістом наповнено механізм адаптації системи управління. Його побудова у формі циклічного процесу забезпечує постійний перегляд цілей і рішень відповідно до виявлених змін, результатів контролю та зворотного зв'язку. Такий механізм орієнтований на підтримання безпеки в динаміці, що відповідає нестабільному характеру функціонування аграрних підприємств.

Теоретичним результатом роботи також притаманний належний рівень новизни. Розвинено трактування еколого-економічної безпеки як інтегрованої та динамічної характеристики підприємства, уточнено зміст управління нею як безперервного узгодження параметрів діяльності з ресурсними, екологічними й інституційними обмеженнями, а також розширено понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Сукупність наведених положень засвідчує, що дисертація містить нове вирішення поставленого наукового завдання та робить помітний внесок у розвиток управлінської науки в частині забезпечення еколого-економічної безпеки аграрних підприємств.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота побудована відповідно до вимог, що висуваються до кваліфікаційних наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії, та характеризується завершеністю наукового пошуку, чіткістю постановки проблеми й послідовністю її вирішення. У роботі простежується єдина концептуальна логіка: від аналізу теоретичних засад управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств і критичного осмислення сучасних наукових підходів до формування авторської методології, її апробації на фактичному матеріалі та розроблення комплексу практичних рекомендацій. Саме така побудова дослідження забезпечує цілісність сприйняття отриманих результатів і свідчить про достатній рівень методологічної культури здобувача.

Важливо відзначити, що всі структурні елементи дисертації взаємопов'язані між собою. Поставлена мета конкретизована через систему дослідницьких завдань, які логічно реалізуються у відповідних розділах роботи. Предмет, об'єкт, методичний інструментарій та отримані результати не суперечать один одному, а утворюють завершену систему дослідження. Висновки, сформульовані наприкінці кожного розділу, не дублюють зміст викладеного матеріалу, а відображають найбільш суттєві наукові результати, що позитивно характеризує структуру дисертаційної роботи.

Зміст дисертації повністю узгоджується зі спеціальністю 073 «Менеджмент». Дослідження присвячене удосконаленню процесів управління розвитком аграрних підприємств через формування сучасної системи забезпечення їх еколого-економічної безпеки. Автором запропоновано саме управлінські механізми, моделі та методичні підходи, які можуть бути використані у процесі прийняття стратегічних і тактичних управлінських рішень. Отже, предмет дослідження, отримані результати та сформульовані висновки повністю відповідають предметній області зазначеної спеціальності.

Оформлення роботи, її структура, науково-довідковий апарат, система бібліографічних посилань і представлення результатів відповідають встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає, насамперед, у його орієнтації на вдосконалення процесів управління аграрними підприємствами. Запропоновані автором методичні та організаційні рішення не мають суто теоретичного характеру, а розроблені з урахуванням особливостей функціонування сучасних аграрних підприємств, які працюють в умовах нестабільності зовнішнього середовища, посилення екологічних обмежень та необхідності адаптації до європейських стандартів господарювання.

Запропонований методичний підхід до оцінювання еколого-економічної безпеки дозволяє керівникам підприємств своєчасно ідентифікувати потенційні дисбаланси між економічними, ресурсними та екологічними параметрами діяльності, що створює передумови для переходу

від реагування на вже реалізовані ризики до їх попередження. Практичний інтерес становлять також механізми стратегічного планування та адаптації системи управління, які забезпечують можливість формування альтернативних управлінських рішень залежно від зміни умов господарювання та рівня зовнішніх загроз.

Окремо слід відзначити прикладну цінність інструментарію оцінювання адаптації аграрних підприємств до екологічної політики Європейського Союзу. Його використання дозволяє визначати ступінь готовності підприємств до виконання сучасних екологічних вимог, обґрунтовувати напрями інвестиційної та технологічної модернізації, а також оцінювати ефективність реалізації відповідних управлінських заходів. Практична спрямованість роботи підтверджується впровадженням результатів дослідження та можливістю їх використання не лише у виробничій діяльності, а й у роботі органів державного управління та закладів вищої освіти.

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових познень дисертації. Ступінь апробації результатів дисертаційного дослідження є достатнім і відповідає встановленим вимогам до робіт такого рівня. Основні положення дисертації висвітлено у 8 наукових працях, у тому числі 6 статтях та 2 тезах доповідей за матеріалами науково-практичних конференцій. Важливо, що результати дослідження оприлюднено як у вітчизняних фахових виданнях, так і у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus, що свідчить про їх наукову апробацію та відкритість для професійного обговорення. Наявність свідоцтва про реєстрацію авторського права на науковий твір додатково підтверджує самостійність отриманих результатів. Опубліковані праці узгоджуються зі змістом дисертації та відображають її ключові наукові результати.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Оцінювання дисертаційної роботи з позицій академічної доброчесності дає підстави констатувати належне дотримання автором вимог щодо самостійності наукового дослідження, коректного використання опублікованих матеріалів і чіткого позначення результатів, запозичених з інших джерел.

Звернення до праць вітчизняних і зарубіжних учених має аналітичний характер. Автор не обмежується відтворенням відомих положень, а використовує їх як основу для порівняння наукових позицій, виявлення недостатньо досліджених аспектів проблеми та обґрунтування власного підходу. Прямі й непрямі запозичення супроводжуються бібліографічними посиланнями, а джерела статистичної, нормативно-правової та методичної інформації зазначено у тексті й списку використаної літератури.

Під час аналізу дисертації не виявлено текстових фрагментів, які б свідчили про використання чужих наукових результатів без належного посилання, підміну авторства чи механічне відтворення сторонніх матеріалів.

Не встановлено також ознак маніпулювання вихідними даними або штучного конструювання результатів, які не впливають із проведеного дослідження.

Участь здобувача у публікаціях, підготовлених у співавторстві, конкретизована, а до тексту дисертації включено результати, що належать йому особисто. Зазначене свідчить про дотримання автором норм академічної етики та доброчесної дослідницької поведінки.

Зауваження до дисертаційної роботи. Загалом позитивно оцінюючи зміст дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які мають переважно рекомендаційний характер і не знижують наукової цінності одержаних результатів:

1. Автор обґрунтовано наголошує на динамічному характері еколого-економічної безпеки та необхідності врахування часового виміру її формування. Разом із тим положення щодо порогових меж безпеки мають переважно концептуальний характер. На нашу думку, більш переконливими вони були б за умови наведення методичних підходів до визначення таких порогових значень або критеріїв їх практичної ідентифікації для аграрних підприємств.

2. На початку підрозділу 1.3 автор зазначає, що цілі мають формуватися як система конкретних параметрів, а вже через кілька сторінок пише, що не всі управлінські рішення можуть бути зведені до формалізованих процедур, оскільки частина екологічних обмежень не піддається точному вимірюванню. Хотілося б бачити більш чітке пояснення, де проходить межа між параметрами, які можна формалізувати, і тими аспектами, що залишаються предметом експертної оцінки.

3. Позитивно оцінюючи застосування кластерного аналізу, слід зазначити, що після формування кластерів автор досить широко інтерпретує їх соціально-економічні особливості. Разом із тим не всі наведені характеристики безпосередньо впливають із результатів кластеризації, а частина з них ґрунтується на загальних особливостях розвитку відповідних регіонів. Більш чітке розмежування статистично підтверджених результатів та авторської інтерпретації зробило б висновки більш аргументованими.

4. У підрозділі 2.3 для вибору пріоритетного проєкту використано біматричну модель, доповнену Парето-аналізом, нормалізацією показників та розрахунком інтегрального бала. Водночас ваги екологічної та економічної складових прийнято рівними - по 0,5 - без окремого обґрунтування. Оскільки саме співвідношення ваг істотно впливає на підсумкове ранжування проєктів, доречним було б показати, чи зберігається обраний пріоритет за інших варіантів їх розподілу.

5. У роботі наведено значну кількість прогнозних економічних та екологічних показників, які використовуються для обґрунтування ефективності запропонованих проєктів. Разом із тим більшість прогнозних результатів подано як детерміновані величини, тоді як специфіка функціонування аграрних підприємств характеризується високим рівнем невизначеності, пов'язаним із погодними умовами, ринковою кон'юнктурою,

зміною державної політики та воєнними ризиками. У зв'язку з цим доцільним було б доповнити запропонований підхід оцінкою можливих сценаріїв реалізації проєктів або аналізом стійкості прогнозних результатів до зміни ключових факторів зовнішнього середовища.

Зазначені зауваження не знижують загальну високу оцінку дисертаційної роботи, а мають переважно рекомендаційний характер.

Висновок. Підсумовуючи результати проведеного аналізу, слід зазначити, що дисертаційна робота Приходька Максима Костянтиновича є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретико-методичному рівні. Автором запропоновано нові наукові положення, удосконалено методичний інструментарій оцінювання та управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств, а також розроблено практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності їх функціонування в умовах сучасних викликів.

Дисертація відзначається внутрішньою логічною завершеністю, достатнім ступенем наукової новизни, достовірністю отриманих результатів та їх прикладною спрямованістю. За своїм змістом, рівнем виконання й оформленням вона відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 року № 507), а Приходько Максим Костянтинович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, старший дослідник,
заступник директора з організаційно-наукової
роботи та трансферу технологій
Інституту тваринництва Національної
академії аграрних наук України

Ігор БОГДАНЮК